

Mossèn Jaume Ferrer de Blanes. Un testament hològraf del segle XVI

JOSEP LLORENÇ I BLAT
Grup de Recerca en Literatura Moderna
Universitat de Girona

Resum: L'any 1526, després d'una vida plena de peripècies viatjant de llevant a ponent de la Mediterrània, de Jerusalem a Barcelona, mossèn Ferrer, mercader, lapidari, cosmògraf, procurador reial i nobiliari, clavari del vescomtat de Cabrera i de Bas, escriptor dantista i espòs fidel, nascut a Vidreres cap al 1445, va escriure el seu testament. Llegiu-ne ara la transcripció definitiva.

Paraules clau: Catalunya, literatura, Renaixement, Ferrer, testaments.

Abstract: *In 1526, after a life full of adventures travelling from east to west along the Mediterranean, from Jerusalem to Barcelona, lord Ferrer, merchant, lapidary, cosmography, royal and aristocratic attorney, treasurer of the viscount of Cabrera and Bas, dantist writer and faithful husband, born in Vidreres towards 1445, wrote his will. Now read the final transcript.*

Keywords: *Catalonia, literature, Renaissance, Ferrer, will.*

Quaderns de la Selva, 25 (2013)
47-66

Els notaris catalans mantenen des de l'edat mitjana una activitat constant encabida en la tradició establerta inicialment a tot Europa, entre molts d'altres, per Ranièro da Perugia,¹ Salatièle Bononiensis² i, sobretot, Rolandino de Passaggèri,³ les obres dels quals passaven d'un notari a l'altre per herència, venda o com a forma de pagament per causes diverses.

A l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona hi ha més de 40.000 volums de documentació recollida des de la Baixa Edat Mitjana fins ara. El primer volum complet d'aquest corpus documental és el del notari Pere Portell, corresponent a l'any 1299, i té continuació amb més de 5.000 volums de documents notariais fins al 1500.⁴

L'activitat dels notaris abastava la tripartició establerta per Perugia: documents de contractes, d'últimes voluntats i de judicis. No sempre, però, se sol·licitaven els serveis notariais a l'hora de redactar-los. Pel que fa als testaments, els escrits fets de «mà pròpia» pels testadors era mínima i, doncs, un fet inusual. Dels 203 documents estudiats, entre testaments, codicils⁵ i esborranys, a la tesi del doctor Vela i Aulesa, només un és escrit, el 1474, pel testador,⁶ la resta són escrits pels corresponents notaris. No tothom era capaç de redactar-los; calia saber escriure bé, saber estructurar el text i, també, conèixer les limitacions i possibilitats permeses per les lleis catalanes sobre la qüestió testamentària (règim successori aplicable).

Un testament és un negoci jurídic *causa mortis*, en virtut del qual el causant regula la seva successió instituint un o més hereus; segons qui l'escriu, n'hi ha dues tipologies: obert i clos. El testament era obert si el testador dictava al notari les disposicions que contenia el document i ell n'efectuava la redacció. Era clos si el testador el duia al notari ja fet, i si, a més, l'escrivia personalment, també era hològraf. L'estructura general del testament tenia i té tres parts: protocol o inici, disposicions o decisions del testador i escatocol o part final. Amb el pas del segle, tot el document es convertí en una barreja de fórmules, preestablertes per la pràctica notarial i les condicions legals, i de continguts decidits pel testador; així, moltes de les parts que, a primera vista, consideraríem particulars són, habitualment, fragments i formulismes comuns a tots els testaments, per raó de tradició i de legislació.

1 *Ranièro da Perugia* (Perúgia 1185 – Bolonya, 1245). Jurista i notari. Va ser autor de dues obres sobre els documents notariais *Liber formularius contractum ac instrumentorum* (1214) i *Ars notariae* (1226/1233).

2 *Salatièle Bononiensis* (1210? – 1280). Notari des de 1237. Va ensenyar notaria a Bolonya, va escriure una *Ars notariae* (1242-1254) i una altra obra intitolada *Summula de libellis formandis*.

3 *Rolandino de Passaggèri* (1220? – 1300), jurista i mestre d'art notarial a la Universitat de Bolonya. Va escriure diverses obres, de les quals destaquen la *Summa artis notariae* (1255) i la *Flos testamentorum*, editades diverses vegades a Europa fins al segle xvi.

4 Vegeu al web del Col·legi de Notaris de Catalunya una breu descripció de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona: <<http://www.colnotcat.es/frames.asp?dir=3&op=0&idioma=cat>> [Consulta: setembre de 2013].

5 *Codicil*: document afegit a un testament després d'haver-lo redactat, el qual no conté institució d'hereu i completa o modifica l'esmentat testament.

6 Testament de Bernat Caldófol. Cf. Carles VELA I AULESA. *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat Mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, Lleida: Pagès editors, 2007, p. 89.

Jaume Ferrer de Blanes, ciutadà dels segles xv i xvi, va escriure un testament clos i hològraf per tal de fer la necessària distribució dels seus béns i assegurar-se així un bon trànsit entre la Terra i l'altre món, seguint la llei eclesiàstica sobre el testament: «l'Església va imposar-ne l'ús, el va fer obligatori, sota pena d'excomunió: qui moria intestat no podia ser enterrat, en principi, ni a l'església ni al cementiri... Per això, el testament, fins a mitjan segle xviii, si més no, comprèn dues parts igualment importants: primer les clàusules pietoses i, després, la repartició de l'herència»,⁷ és a dir, les *temporalia* servien per a obtenir la *aeternae gratiae* davant les institucions religioses i la divinitat.

Notícia biogràfica de Jaume Ferrer de Blanes

En poques paraules, podem definir Jaume Ferrer de Blanes com a procurador reial i nobiliari, cosmògraf, lapidari, mercader, prestador de doblers i escriptor. Nascut a Vidreres, entre 1445 i 1449, de ben jove marxà a Nàpols, on entrà al servei del rei Ferran I (fill bastard d'Alfons el Magnànim), del qual féu de procurador i missatger reial. Es va implicar en la Guerra Civil de Catalunya (1462-1472) contra Joan Sense Fe i també en el conflicte que el fill de Ferran I i intitulat rei de Xipre (malgrat que mai no en va ser), Alfons, va mantenir amb la República de Venècia per l'illa de Xipre.

En acabar la seva actuació en ambdues confrontacions, compagina la seva residència a Blanes –on es casa el 1482 amb Joana Pujades– amb els seus serveis a la reina Joana de Nàpols com a joier i mercader, fins que, vers el 1490, passa al servei exclusiu del vescomte de Cabrera i de Bas, Fadrique Enríquez i de Velasco, almirall de Castella.

La relació amb el vescomte, de qui fou clavari durant vint-i-un anys,⁸ li va comportar la participació en l'assessorament cosmogràfic, a sol·licitud dels Reis Catòlics, en el descobriment d'Amèrica per Cristòfor Colom, sobretot en l'afer de la determinació de les àrees de sobirania de Castella i Portugal, arran de la butlla papal d'Alexandre VI, el qual va establir la línia entre ambdues àrees de colonització a 370 lligües a l'oest de les illes de Cap Verd (Acord de Tordesillas de 1495).

Retornat definitivament a Blanes, va ser nomenat pel vescomte, successivament, clavari (1500), lloctinent del procurador general (1509) i recaptador general (1518); d'altra banda, va participar com a ciutadà honrat en el govern i l'activitat de la vila, on residí fins a la seva mort el 1529 i on va anar acumulant un important patrimoni a partir de la seva activitat al servei del vescomte i, també, com a mercader, comprant allí i venent aquí, aprofitant les seves relacions amb la Itàlia del blat, l'ordi i altres mercaderies de l'època, com les pedres precioses. Mentre feia

7 Phillippe ARIÈS. *L'Homme devant la Mort*. París: Seuil 1977, p. 161.

8 Jaume FERRER DE BLANES. *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*. Barcelona: Rafael Ferrer i Coll 1545, p. [126].

tot això, els préstecs que donava a familiars i veïns també li aportaven doblers, beneficis i respecte social.

Tres anys abans de morir (1526), Ferrer va redactar, autosuficient com era, el seu testament i ho féu en parlar pla, no fent, ni per ensomiació, de sepulcre emblanquinat, sinó dient veritat rere veritat, tement Déu i evitant futurs malentesos entre els possibles hereus.

I en havent mort, disset anys després (1545), un seu criat, Rafael Antoni Coll, va editar el llibre *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*. Aquest llibre és una expressió literària dels lligams entre Catalunya i la Itàlia renaixentista, on Ferrer, dantista militant, deixa palesa la seva condició d'home del Renaixement europeu, exhibint els seus coneixements sobre la *Commedia*, la *Bíblia*, els filòsofs grecs i medievals, els *Proverbios* del marquès de Santillana, la història, la geografia més avançada, la gemologia, la teologia de la contemplació i, al capdavant, sobre tota la literatura culta que havia assumit com a pròpia. De llavors ençà, l'obra de Ferrer ha estat objecte de moltes interpretacions, reproduccions parcials i comentaris fets per destacats membres de la cultura occidental (Roig i Jalpí, Farinelli, Irving, Torres i Amat, Roselly de Lorgues, Humboldt, Harrisse, Rubió i Balaguer, Martí de Riquer...) i el 1922 se'n féu una edició facsímil a Barcelona per raó del sis-centè aniversari de la mort de

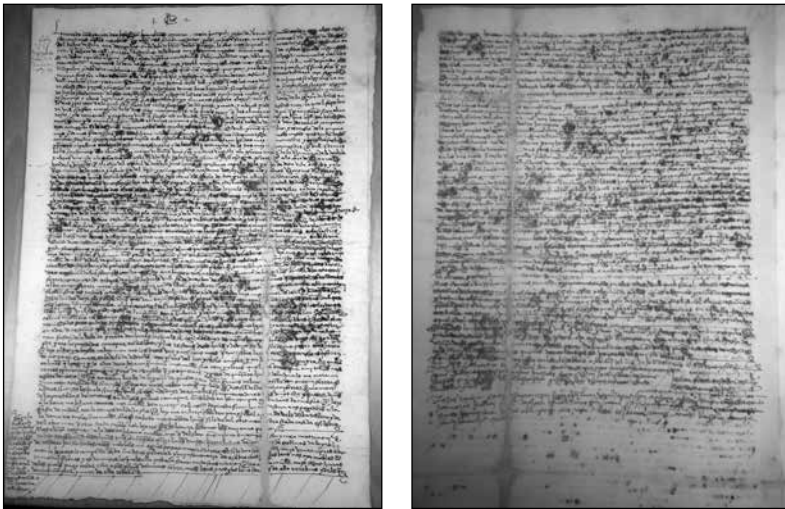
Jaume Ferrer de Blanes al peu de l'estàtua de Cristòfor Colom de Barcelona.

Dant Alighieri. El 2012, a iniciativa del doctor Pep Valsalobre, a la Universitat de Girona ha estat realitzada l'edició crítica⁹ d'aquesta obra singular i encara no ben compresa. L'escultura de Jaume Ferrer de Blanes apareix al peu del monument a Colom, al port de Barcelona, on és representat a manera del científic que va il·lustrar el cèlebre descobridor en matèria de cosmografia. Resumint, Jaume Ferrer és el paradigma de l'èxit vital d'un ciutadà honrat i català de la Selva als segles xv i xvi, reconegut pels seus conciutadans, senyors i monarques diversos.

El testament de Jaume Ferrer de Blanes

Hi ha dues versions del testament de Jaume Ferrer: una es troba a l'Arxiu Històric de Girona (Girona)¹⁰ i l'altra, a l'Arxiu Històric Fidel Fita (Arenys de Mar).¹¹

El text conservat a l'Arxiu Històric de Girona és un manuscrit, datat a Blanes a 19 de gener de 1526, a tres cares, de 43 cm d'alçada per 30 d'amplada, circumstància que féu que el notari, Antoni Pujadas, decidís encabir-lo al seu llibre de registre doblant-ne les parts que excedient la mida de la resta de documents; d'aquí que les línies dels doblecs facin que sigui difícil entendre alguns dels més de 3.000 mots que conté, escrits en unes 127 línies amb algunes irregularitats pel que fa a les dimensions. Una tercera cara inclou la relació resumida i en llatí dels

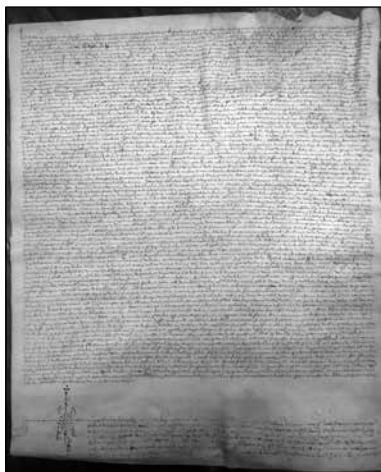

Testament conservat a l'Arxiu Històric de Girona.

9 Consulteu el Repositori Digital de Documents de la Universitat de Girona (DUGiDocs): <<http://dugi-doc.udg.edu>> [Consulta: setembre de 2013].

10 Arxiu Històric de Girona, Blanes, volum 48, notari Antoni Pujadas. Testament de Jaume Ferrer de Blanes incorporat al llibre notarial amb data 19 de gener de 1526.

11 Arxiu Històric Fidel Fita, Arenys de Mar, número 1436. Trasl·lat del testament de Jaume Ferrer de Blanes fet l'any 1579.

Testament conservat a l'Arxiu Històric Fidel d'Arenys de Mar.

testimonis del lliurament del testament al notari en Pujadas, que ja eren esmentats a la segona cara, com també inclou la posterior anotació que dóna compte de la lectura pública del testament feta pel notari Guillem Coll i Manresa el 7 de maig de 1529, l'endemà de la mort de Ferrer, en una habitació de casa seva en presència de la seva esposa, Joana, del seu hereu universal, Rafael Antoni Coll, i dels testimonis d'aquest acte de lectura pública.

D'altra banda, a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar hi ha conservada una còpia de l'esmentat testament, feta el 1549, segurament per algun conflicte entre els beneficiaris de l'herència, en una cara d'un sol full de 54 cm d'alçada per 45 cm d'amplada. Recull el testament inicial de 1526 i afegeix, tot seguit d'una àmplia separació en blanc, set línies en llatí on es pot llegir, tot i les dificultats per visualitzar-les, els noms dels notaris Jaume Joan Manresa, Antoni Pujades (el qual havia rebut de mà de Ferrer el testament el 1526) i Jaume Jaume Coll, entre d'altres especificacions il·legibles. Aquest trasllat o còpia autenticada per notari va ser fet amb algunes modificacions lingüístiques introduïdes pel copista que de cap manera n'alteren el contingut, en vuitanta-una línies en què es desplega la còpia, sense cap signe de puntuació, tal com passa en el testament original de 1526.

Estructura del testament: parts protocolàries i parts dispositives

El testament, fidel a la sentència llatina que diu «*omne trium perfectum; binum vero imperfectum*»,¹² té tres parts, dividides, alhora, en tres altres parts que, si escau, en contenen tres més:

¹² *omne trium perfectum; binum vero imperfectum*: 'Tres parts són perfectes; dues, vertaderament, imperfectes'.

1. Protocol. Fórmules notariales comunes, si fa no fa, a tots els testaments.
 - 1.1. Invocació. Crida a la protecció divina sobre allò que es redactarà.
 - 1.2. Intitulació. Virtuts, nom i condició de l'autor.
 - 1.3. Preàmbul. Justificació, incertesa de l'hora de la mort i objectiu previst.
2. Disposicions. Allò que hom decideix, les decisions *ante mortem*.
 - 2.1. Disposicions jurídiques.
 - 2.1.1. Marmessors. *Nominatio manumissorum et executorum*.
 - 2.1.2. Deutes i injúries. *Reparatio*.
 - 2.1.3. Elecció de sepultura. *Inhumatio*.
 - 2.2. Disposicions pietoses. Llegats o deixes pro remissió de l'ànima del testador.
 - 2.2.1. Per als pobres. Almoines per repartir.
 - 2.2.2. Per a la pròpia ànima i la dels seus familiars. Peticions de misses.
 - 2.2.3. Per a l'església. Donacions a parròquies, capelles i hospitals.
 - 2.3. Disposicions patrimonials. Clàusules d'herència. Distribució de béns.
 - 2.3.1. Declaració de legataris.
 - 2.3.2. Declaració d'usufructuària.
 - 2.3.3. Declaració d'hereu universal.
3. Escatocol.
 - 3.1. Clàusules legals. Formalismes comuns a tots els testaments.
 - 3.1.1. Clàusula de revocació, d'anul·lació d'altres testaments anteriors.
 - 3.1.2. Clàusula de valor del testament.
 - 3.1.3. Clàusula de llibertat d'emissió de còpies.
 - 3.2. Datació tòpica i crònica (lloc i data), i signatura.
 - 3.3. Validació. Anotació del notari que anota com a rebut el testament, de mà de qui l'ha escrit, el testador, en presència dels testimonis necessaris per llei.

Tant el testament com els codicils tenien caràcter provisional fins que es feien públics després de la mort del testador. Aquesta publicació, feta pel notari davant testimonis i els interessats a heretar tancava, solemnement, el procés de testar. Així, doncs, afegit al dors del document de 1526, apareix l'anotació notarial que dóna notícia de la publicació del testament:

«El dia 7 del mes de maig de 1529 en què va morir l'honorable en Jaume Ferrer i rebé eclesiàstica sepultura, a instància i requeriment de l'honorable Joana, la seva muller, i d'en Rafael Antoni Coll Ferrer, hereu universal del dit testador, aquest testament fou publicat davant en Guillem Coll Manresa, notari públic de la vila de Blanes, tal com havia estat redactat pel discret n'Antoni Pujadas, notari que fou de la dita vila; en presència dels manumissors en una habitació de la casa del dit testador, estant present jo, dit notari, i com a testimonis el venerable n'Antoni Caselles, prevere, en Pere Bisbe i en Pere Solà, cardadors de llana, de dita vila de Blanes.»¹³

13 Rafael TORRENT I ORRI. «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 23 (1976), p. 159.

Contingut del testament

En el testament, Jaume Ferrer estableix que la seva dona, Joana Pujades, serà administradora de l'herència que, tant pel que fa als béns mobles com immobles, fins que passin a mans del seu hereu universal, Rafael Antoni Coll. Ferrer estableix dues condicions perquè aquestes disposicions siguin efectives. La primera, que la seva dona visqui «stant casta sens marit»; la segona, que el seu hereu universal prengui el cognom Ferrer i el faci servir de per vida.

Els béns mobles a què tenien dret d'herència eren importants. Un any abans de morir, el 1528, Ferrer adquireix mitjançant subhasta pública una propietat de Genís Oliu, mercader de Barcelona, per 101 lliures barcelonines.¹⁴ Segons un document d'afranquiment atorgat el 1508 pel vescomte de Cabrera i de Bas, les propietats de Ferrer eren, en aquesta data si més no:¹⁵

- una seva casa a Blanes,
- un estable o botiga a prop d'aquesta casa,
- tres horts,
- un camp on hi havia un colomar,
- dues vinyes (una d'aquestes apareix en documents anteriors, el 1496 i el 1504, en què li fou donada en emfiteusi una parcel·la per tal que Ferrer la transformés en vinya,
- i una peça de terra a Palafoles.

Dels béns immobles, cal esmentar els diners comptants, els invertits en mercaderies o els deixats en préstec.¹⁶ Quant als diners comptants que posseïa, ens en dóna notícia parcial la distribució que en fa per tal d'atendre disposicions pietoses, destinades a fer caritats i misses (23 lliures 19 sous), o les 100 lliures que rebrà Joana, la seva dona:

- als pobres vergonyants de Blanes, 5 lliures, i als de Vidreres, 3 lliures,
- als mossens que facin els tres trentenaris, 4 lliures i 19 sous (1 sou per missa),
- a l'hospital de Blanes, 2 lliures, i al de Vidreres, 2 lliures,
- a obres, confraries, església i capelles de Blanes, 4 lliures 10 sous, i a les de Vidreres, 2 lliures 10 sous.

El testament, sens dubte, també incloïa inversions en mercaderies al moment de l'òbit:

- el 1497, Ferran el Catòlic escriu al rei de Nàpols demanant-li que es paguin a Ferrer 800 ducats d'or (960 lliures), per les mercaderies que, a Nàpols, li han robat durant l'ocupació dels francesos;¹⁷

14 Arxiu Històric de Girona, Blanes, volum 51, notari Guillem Coll, protocol de 21 d'abril de 1528. Vegeu també Rafael TORRENT. «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món Jaume Ferrer de Blanes». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 24 (1978), p. 95.

15 Josep CORTILS I VIETA. «En Jaume Ferrer de Blanes». *La Renaixensa*, 43-45 (1892), p. 675-679.

16 Seguim les equivalències de l'època: 1 lliura = 20 sous = 240 diners. Cf. Francesc SANTCLIMENT. *Suma de la art de arismetica*. Barcelona: En Pere Posa, 1482, p. [15r], [16v] i *pàssim*.

17 Rafael TORRENT. «Jaume Ferrer de Blanes...». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 24 (1978), p. 65.

- el 1527, Rafael Antoni Coll, el seu hereu universal, compra blat aragonès per 46 ducats d'or (~ 55 lliures).¹⁸

La quantitat total dels préstecs que li devien és desconeguda, però la seva existència es fa palesa en el testament (hi ha préstecs per 154 lliures 19 sous 3 diners) i en documents anteriors:

- 24 lliures d'Antoni Ferrer: «las quals vull se deduescan d'aquellas vint-y-quatre liuras *que é presta[de]s de comtants al dit Antoni Ferrer*»;
- 50 lliures 12 sous 11 diners de Jaume Feliu: «[de] *aquellas sinquant* liuras, dotze sous y onze dinés *que'm deu en Jacme Feliu*»;
- 27 lliures 18 sous de Pere: «a deduyr de *aquellas vint-y-[set] liur[es]* y devuyt sous *que en diversos partits li é prestadas*»;
- 52 lliures 8 sous 4 diners de Martí Ferrer: «a deduyr de *aquellas sinquantadues l[iu]res*, vuyt sous y quatre dinés *que li é prestadas de comtans en diverssas partidas*»;¹⁹
- 10 lliures de Juan Ortiz, secretari de l'almirall de Castella,²⁰
- el 1508, en un inventari dels béns de Joan de Cabrera, resident a Sant Llorenç de Maçanet, consta que unes joies de la seva esposa són a mans de Ferrer per raó de garantia d'un préstec.²¹

Els seus familiars també són objecte de disposicions patrimonials en metàl·lic (101 lliures 10 sous), encara que, val a dir-ho, les majors assignacions d'aquest apartat, diguem-ne familiar, són a compte de préstecs que li devien:

- a Pere, de Pineda, nebot, 10 lliures i totes les possessions i drets a la vila de Vidreres;
- als nebots Antoni, Joan i Martí, fills d'Antoni Ferrer, 15 sous (5 per a cadascun);
- a les nebodes, totes germanes, Eulària de Palautordera, 10 lliures; Bartomeua d'Arenys, 10 lliures; Margarida de Palafolls, 5 sous; Caterina, 5 sous; Sàlvia, 5 sous;
- a les filles de l'esmentada Caterina, Eulària i Magdalena, 15 lliures a cadascuna,
- i a n'Eulària de Barcelona, filla de n'Eufresina, qui és neboda seva, 40 lliures.

Completen aquestes donacions les de 100 lliures a la seva esposa i la de 5 que cada Nadal haurà de rebre Johana, mare de Rafael Antoni Coll.

18 Arxiu Històric de Girona, Blanes, volum 49, notari Antoni Pujades, protocol de 7 de novembre de 1527.

19 Els textos entre cometes són del mateix testament de Jaume Ferrer.

20 Arxiu Històric de Girona, Blanes, volum 42, notari Joan Camps, protocol de 23 de juny de 1523. Vegeu també: Rafael TORRENT. «Jaume Ferrer de Blanes...». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 24 (1978), p. 71.

21 Vicenç COMA I SOLEY, Vicenç. *Jaime Ferrer de Blanes y el descubrimiento de América; Fray Roig Jalpi, víctima de los errores de unos eruditos y de la indolencia de otros; El cronista Bernat Boades y la filología: fragmentos*, Barcelona: [s.n.], 1952, p. 60.

Jaume Ferrer duia una àmplia comptabilitat (tal com esmenta al testament: «en mon libre y per albarà»), per raó dels seus negocis, però també com a pagador dels salaris a capitans, procuradors i altres servidors del vescomte de Cabrera i de Bas, i de la seva esposa, Anna de Cabrera, als quals va fer servei durant més de quaranta-cinc anys, tal com diu el document d'afranquiment de 1508, d'ençà que van contraure matrimoni el 1480.²²

Sense el trasllat de 1549, que té nombroses variacions ortogràfiques i morfològiques si es compara amb l'original, és impossible de conèixer totes aquestes informacions, que són, sens dubte, l'expressió de les més íntimes voluntats i reflexions del testador, el qual mostra la seva veneració i agraïment més sincers envers la seva esposa «per los bons ser[veys] que de ella é rrebut» atorgant-li, com aquell qui diu, totes les seves possessions.

Annex

Transcripció del testament de Jaume Ferrer de Blanes

Entre claudàtors, apareixen els mots il·legibles en l'original de 1526 per causa de corrosió o descoloriment de la tinta, incorporats a partir de la còpia de 1549. Les grafies en cursiva són el desplegament de les abreviatures o *notae* utilitzades pels amanuenses des de l'època romana. També hi ha en cursiva els mots escrits en llatí. Les postil·les de l'esquerra indiquen les parts del text, al qual apliquem les convencions de transcripció habituals (accentuació, puntuació...) de la col·lecció «Els Nostres Clàssics» de l'editorial Barcino.

1. Protocol

1.1. *Invocació* «Lo nom de nostre senyor Déu Jesuchrist, humilment invocat.

1.2. *Intitulació* Com la principal part de virtut de prudència sia provehir a las cosas sdevenidoras, aquellas majorment que per algun cas scusar no's poden; per tant yo, Jacme Ferrer, mercader, natural de la parròquia de Vidreres del bisbat de Girona, ara domiciliat en la vila de Blanes,

1.3. *Preàmbul* volent prevenir lo òbit meu, lo qual com a catòlic cristià [tinch per ser]tíssim encara que la hora de aquell incerta,²³ disposant dels béns a mi per la divina magestat acomanats, [a fi que] de o sobre aquells no's puga seguir debat o qüestió alguna, ff[as] y ordén lo present meu testame[nt] o última voluntat mia,

22 Rafael TORRENT. «Jaume Ferrer de Blanes...». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 23 (1976), p. 102.

23 Fórmula gairebé omnipresent als testaments sobre la certesa de la mort i la incertesa de l'hora en què s'esdevindrà. Tant és si el text s'escriu en llatí o en català. Exemples: «*nullus in carne positus mortem potest evadere*» (Testament de Bernat de Cruïlles, 23 de juliol de 1366; cf. WEBSTER 1988-1989, p. 141); «que la vida present trespasa com a ombra o dementre que és vista pus larga és axí com a vapor o fum qui poch dura» (Testament d'Antoni Cases, Barcelona, 16 de febrer de 1441; BOLÓS 2006, p. 579).

Una de les imatges conservades dels vescomtes de Cabrera i de Bas és a la pintura *Madonna delle Grazie*, a Alcamo (Sicília).

2. Disposicions

2.1. Jurídiques

2.1.1. Marmessors

ab lo qual elegesch manimasors y del di[t] meu testament executor[s], la dona na Johana, mu[lle]r mi[a] y [R]afel Anthoni C[o]ll, criat meu, fill [d'en] March Coll, notari de Pineda y de Monpalau, y de la dona na Johana, muller sua, los [q]uals quant més caramente puch prech y a ells dó p[ll]ena potestat *que*, si cas serà *que* yo muyra sens fer altra testament ells dos exerquesquen y complesquen aquest meu darrer testament y darrera voluntat mia, segons [de]vall trobaran scrit y ordenat.

2.1.2. Deutes

Primerament y ans de totas cosas vull y ordén *que* to[ts] los meus deut[es] e injúrias, si algunes ne auré ffetes sien pagats y satisfets, esmena[d]as y satisfetas de mos béns, br[e]ument, simplement, [sumària] y de pla, sens strèpit o figura de júy,²⁴ la sola veritat del fet atesa y considerada, y segons los dits deut[es] o injúrias millor se [poran] provar o amostrar per cartas, testimonis o altres legítimas *provas*.

2.1.3. Sepultura

La sepultura, enperò, al meu cos f[ae]dora, elegesch en lo se[men]tiri de la sglésia de Blanes en lo vas *propi* meu, en lo qual són stats los cossos soterrats de mon par[e] y mare y otras pred[ec]essors meus,

24 *sens strèpit o figura de júy*: fórmula notarial estereotipada. Altres exemples: «et sine strepitu judicario», «i sense estrèpit de júy» (JAUME I: 1272).

2.2. *Pietoses*2.2.1. *Pobres*

la qual sepultura vull sia feta a coneguda dels dit[s] meus manimassors, als quals prech *que* las almoyn[e]s de pa *que per* mi ffaran sien abondosas, y lo novenal²⁵ y cap d'any²⁶ vull *que* sia ffit tot en un dia y *que* ul[tra] la almoyna *que* fara[n] del pa, que aquell die dónan [pe]r amor [de] Déu per la ànima mia sinch liuras en dinés contans als pobres [vergo]nyans²⁷ d[e] la dita vila de B[lanes], tan secretament com poran, tot a coneguda [de]ls dit[s] meus manimassors, dels quals [yo molt] confie.

2.2.2. *Pro ànima*

E vull y man *que* [a] [sa]lut y remissió de la ànima mia y de mos predecessors [y de la] dita Johana, muller mia, sien celebradas per dos trentenaris,²⁸ [sexant]a-ssis missas, qui's diuhen de Sant Amador²⁹ y de Sant Gregori,³⁰ trenta-tres missas en la sglésia de Blanes³¹ o a[l]là on volran los dits meus [ma]nimassors, y aquellas fassen [dir] a preveres, capellans o religiosos personas necesseriosas y de bona [v]ida, a coneguda dels dits meus m[a]nimassors.

-
- 25 *novenal*: Misses funerals celebrades durant els nou dies a partir del de la defunció: «núpcies, albats, novenals i caps-d'any; quals drets es reserva» (PARAREDA 1915, p. 58).
- 26 *cap d'any*: Missa que se celebrava en complir-se el primer aniversari de la defunció: «la missa al cap de l'any està completament estesa» (CANYELLES 1995, p. 102).
- 27 *pobres vergonyans*: Aquells que «per haver gaudit abans d'una bona posició social o, com a mínim, per tenir una feina poc rendible: caiguts en una altra situació, no volien anar pel carrer a captar. Al segle XIII surten institucions dedicades especialment a ajudar a aquests pobres. El nom que se'ls donava servia per a distingir-los dels pobres d'ofici o de solemnitat» (OLLICH 1976: 93).
- 28 *trentenari*: Trenta-tres misses celebrades seguides, dia rere dia, sense interrupció.
- 29 *misses de Sant Amador*: Cadascuna de les trenta-tres misses que es deien pels difunts a fi d'escurçar el seu pas pel Purgatori. Eren un costum típic dels segles XV i XVI. En acabar el concili de Trento (1545-1563) són eliminades de la tradició: «*Quarumdam vero Missarum, & candelarum certum numerum qui magis à superstitioso cultu, quàm à vera religione, inuentus est, omnino ab Ecclesia...*». És a dir: «Traieu de l'església l'abús de dir misses amb un cert nombre d'espelmes, cosa que té més de superstició que no pas de religió vertadera...» (GALLEMART: 1650, SESSIÓ XXII, p. 301). Malgrat això, a Girona, es continuaren establint en els testaments fins al segle XIX: «Vull sie celebrat lo trentenari de missas segons reglas de St. Amador en la iglésia del monestir e Ntra. Sra. de la Mercè», Test. Girona, 1742 (AGUILÓ: 1934, p. 129).
- 30 *[misses] de sant Gregori*: Cadascuna de les trenta-tres misses dedicades a un difunt que hom celebra en una successió ininterrompuda de dies, generalment els que segueixen la defunció, a fi que pugui sortir de Purgatori. Segons diu sant Gregori, tot responant a Pere, el seu interlocutor, hi ha un Purgatori: «d'algunes lleugeres culpes hem de creure ser del foc de Purgatori, per ço com la Veritat diu que si algú hagués dit blasfèmia contra l'Esperit Sant, ni en aquest segle ni a l'altre li serà perdonat. Sentència on es dóna a entendre que algunes culpes es poden perdonar en aquest segle i algunes a l'altre, per tal com allò que es denega en l'un, s'atorga a l'altre. Com ja he dit, però, això cal entendre-ho i creure-ho dels pecats petits...» (GREGORI: 2006, llibre 4, cap. 41). Més endavant soluciona el pas pel Purgatori si algú obrega per la seva ànima: «per 30 dies vinent, sense pausa, farem sacrifici del cos de Jesucrist ...» (GREGORI: 2006, llibre 4, cap. 57). Tot seguit, el monjo de qui es parla en els *Diàlegs de sant Gregori*, ja s'ha salvat. D'aquí, la tradició dels trentenaris.
- 31 *sglésia de Blanes*: Documentada des de l'any 974, quan depenia de Sant Pere de Roda, el 1246 va passar a Sant Salvador de Breda. L'església gòtica de Santa Maria de Blanes es construeix a partir de 1350 a iniciativa de Bernat de Cabrera i sota la direcció del mestre Arnau Bargués, artífex d'obres civils i religioses arreu de tot Catalunya (catedrals de Girona i Barcelona, casa de la vila de Barcelona, palau reial del monestir de Poblet).

2.2.3. Església

Ítem vull que, de mos béns, sien donats a la obra³² de la Verge Maria de Blanes³³ vint sous, y altras vint sous a la confraria³⁴ major de la Verge Maria de la dita vila y altras vint sous a la confraria del Roser de dita vila, de las quals confrarias yo só indigne confrare.

Ítem a la obra de S[anta] Anna³⁵ [de] dita vila, vint sous.

Ítem a la obra de l'ospital³⁶ de dita vila, duas liuras.

Ítem a cascuna capella de la parr[ò]q[ui]a de dita vila dos sous y a la Verge Maria de la Riera y a Sant Pere del Bosch y a Ssanta Cristina, a cascuna, dos sous.

Ítem lex als pobres vergonyans d[e] [la] parròquia de Vidreres, tres liures, distribuïdoras, a coneguda dels obrés de la sglésia de dita parròquia a llur bona consciència.

Ítem lex a la obra de dita sglésia de Vidreres vint sous.

Ítem lex a la obra de la capella de Sant Yscler y de Santa Victòria del Castell de dita parròquia, [trenta] [so]us, los quals sían liura[ts] als dits obrés de dita sglésia de Vidreres y que'n fassan lo que'ls aprarrà més necessari en dita capella.

Ítem a l'ospital de la dita parròquia de Vidreres, duas liuras.

Ítem lex un trentenari, so és trenta-tres missas de Sant Gregori, per tot[e]s la[s] ànimas per qui yo sia [tingu]t ni [obligat], y [g]eneralment per todas las ànimas de Purgatori,³⁷ y per aquest trentenari y per los dos demunt dits, per cascu vull sia pagat per los meus manimassors trenta-tres sous per almoyna als preveres qui'ls celebraran seguint l'orde que desús és dit, a coneguda dels dits meus manimassors, per la ànima mia y de la dita Joana, muller mia, y dels meus predecessors.

32 obra: Fons destinat a la conservació d'una església. Les donacions en aquests fons eren habituals: «E vull e man que dits béns meus, venuts que sien, lo preu d'aquells sia distribuït en la obra de la dita Seu de Tortosa» (Testament de Petit Joan Sarnoto, Tortosa, 5 de setembre de 1517; cf VIDAL 2009, p. 28).

33 de la Verge Maria de Blanes: Església de Santa Maria de Blanes.

34 confraria: Associació de persones, generalment laiques però amb un patronatge religiós, unides per a un fi de pietat, de caritat o de defensa i d'ajuda mútues, sovint amb el mateix ofici. Les múltiples confraries permetien l'assoliment d'indulgències, perdons, que feia l'església dels pecats: «Una d'aquestes confraries anava encaminada directament a lluitar contra una de les plagues religioses ciutadanes i diocesanes en general: la blasfèmia. Es tracta de la *confraternitas in honorem Dei ac dulcissimi nominis Iesus* que imposava als seus confreres les obligacions següents: per cada vegada que pronunciessin el nom de Jesús o juressin en va, multa de dos diners per al llum de l'altar de la confrària» (BADA: 1970, p. 73).

35 santa Anna: Antiga capella situada on ara hi ha el convent de caputxins de Blanes (ROIG 1678: p. 500).

36 ospital: Casa d'acolliment per a pobres i pelegrins durant un temps limitat; era també el lloc on morien els pobres sense casa o els visitants de fora vila sense família ni residència conegudes. Les donacions testamentàries als hospitals eren constants, a fi d'obtenir els beneficis espirituals establerts pels bisbes: «Primo lasso che sia datto al ospitale di questa citta de Barzelona cinquanta ducati» (Testament de Giovanni Battista Calvi, Barcelona, 1556; cf. MARTÍNEZ 2000-2001, p. 202).

37 per todas las ànimas de Purgatori: Fórmula notarial pròpia dels testaments. «Ítem, lexi per les ànimes del Purgatori un trentenari celebrador per lo discret mossèn Blay Ferrer prevera e per caritat volem li sien dats xxx sous» (Testament de Violant de Cruïlles, Barcelona, 1523; cf. Arxiu de Protocols de Barcelona, Llibre 2n de testaments del notari Antoni Benet Joan, full 95 v.).

Ítem lex per una missa dotze,³⁸ vulgarment dita de staca,³⁹ cascun mes, en lo primer divendres del mes, celabradora per los prever[es] de la dita sglésia de Blanes en lo altar del Sepulcre y *que* sia manada per lo rector en la trona lo diumenge precedent, e tot q⁴⁰ temps *que* recusà[s] de voler-la manar *que* sia privat ell de participar [en] [dita] missa de staca, encarregant-ne la consciència del procurador y de tots los altrás eclesiàstics.

Fórmula de tancament Totas las susditas lexa vull y man per los dits meus manimassors sien plenament pagadas après la mort mia, en la forma demunt dita, oferint aquellas al meu creador y rademtor Déu Jeshuchrist al [qual] [homilment] [supplich] *que* li plàcia [li] [sien] [acceptes] per son sant servey y salut de l'ànima mia en remició de mos pecats, dels quals dich ma gran culpa y [ab ameritut]⁴¹ de l'ànima mia de tot mon cor y voluntat me'n penit e li'n deman perdo umilment.⁴²

2.3. Patrimonials

2.3.1. Legataris

Dels altres béns [meus] lex a na Eulària, neboda mia, muller d'en Bernat Vidal de Palautordera, deu liures.

Ítem a cascuna de sas germanes, nebodes [mies], sinch sous; so és, a na Margarida, muller d'en Jacme Joany de Palafoles, y a na Caterina, muller d'en Jacme Feliu *quòndam*, y a na Sàlvia, muller d'en Jacme Pujades de Tordera, a cascuna d'ellas, sinch sous –com dit és.

Ítem lex a na Bartomeua, neboda mia, germana de las propdites, muller de n'Antoni Ferrer, mariner de Arenys, deu liures, las quals vull se deduescan d'aquellas vint-y-quatre liuras *que* é presta[de] s de comtants al dit Antoni Ferrer, marit seu, [segons] apar en mon libre y per albarà; axí *que* mon hereu no'n puga demanar al dit Anthoni Ferrer sinó las restants quatorze liures, las quals deu liuras lex a la dita neboda mia⁴³ per amor de Déu.

Ítem [de] aquellas sinquanta liuras, dotze sous y onze dinés que-m deu en Jacme Feliu, *quòndam* parayra de Blanes, com apar [en] mon libre per albarans, vull que mon hereu no'n puga demanar a la heretat del⁴⁴ dit Jacme Feliu, sinó vint liures, dotze sous y onze

38 *dotze*: En el text hològraf hi manca el mot *liures*, que apareix en el trasllat de 1549 per obra del copista.

39 *missa de staca*: Missa d'hora fixa en un altar determinat.

40 *q*: Aquesta *q* surt barrada amb dues línies en diagonal. Entenem que es tracta d'una errada de Jaume Ferrer esmenada per ell mateix.

41 [*ameritut*]: *Amaritud*, 'tristesia, dolor, amargor'.

42 *de tot mon cor y voluntat me'n penit e li'n deman perdo umilment*: Fórmula modificada lleugerament del sagrament de penitència establerta als *Ordinarium*, llibres amb fórmules predeterminades per l'Església, que feien servir els fidels catòlics en ser-los administrat aquest sagrament o altres rituals amb fórmules fixes (BADA: 1970, p. 81).

43 *mia*: En el text hològraf trobem «mia mia». Pensem que es tracta d'una errada o duplicació involuntària no corregida per Ferrer.

44 *del*: En el text hològraf trobem «del del». Com en la nota anterior, es tractaria d'una duplicació involuntària no corregida per l'autor.

din[é]s *perquè* las restants trenta liures vull sien per adjutori del casament de na Eulària y de na Magdalena, filles [de] dit Jacme Feliu [y] [de] [na] [Ca]terina, muller sua, neboda mia; so és per cascuna de las dos, quinze liures y assò, enperò, en ca[s] [que] [n] o sien casadas l[o] [die] de l'òbit meu, [e] si l[a]s [dites] Eulària y Magdalena o alguna d'ellas morí[a]n sens infant o infants ligit[ims] y naturals, *que* no vinguesen en edat de testament [a] [fer], en tal cas vull *que* cascuna de ditas dos porcions torn a mon her[eu].

Ítem l[ex] a Pere Baylle, nebot meu, fuster de la vila de Pineda, deu liures, las quals se agen a deduyr de aquellas vint-y-[set] liur[es] y devuyt *sous que* en diversos partits li é prestadas, com apar en mon libre, y las restans dèsset liures y devuyt *sous* vull [sia] tengut pagar a mon hereu.

Ítem lex al dit Pere Baylle, nebot meu, tots los drets, veus y accions mies *que* tinch sobre la [casa], ter[res] y pocessions qui foren de mon pare [e] mare [en] la vila de Vidreres, axí per raó del loch y cessió a mi fet per en Jo[han] Metge, [quòndam] parayra,⁴⁵ [de] quaranta liures que li paguí per lo adot⁴⁶ de na Johana, germana mia, muller sua, com per altrás qual[ssevol] dret[s] que, a mi en [dites] casa, terras y pocacions pertanguen per raó de censals⁴⁷ *que* yo é quitats y per raó de quaranta liures de las quals ma mare me à feta donació.

Ítem lex a n'Antoni, baylle de la parròquia de Pineda, y a n Johan, germans, nebots [me]us, fills de n'Antoni Ferrer, *quòndam* germà meu, a cascú d'ells, sinch *sous*.

Ítem lex a n Martí, nebot meu, germà dels [prop]dits, fill del dit Anthoni Ferrer, germà meu, altres sinch *sous*, los quals sinch *sous* vull se agen a deduyr de aquellas cinquanta-dues l[iu]res, vuyt *sous* y quatre dinés que li é prestadas de comtans en diverssas partidas, com apar a mon libre, en son compte y p[er] [a]l[li]barans de mà sua.

Ítem lex a la dona na Johana, comare mia, muller d'en March Coll, notari de Pineda, sinch liure[s] cascun any pagadores a la festa de Nadal, tot lo temps de la vida sua.

Ítem lex a na Eulària, f[ill]la d'en Pau Gir[v]al, ti[xad]or de vels, d[e] Barc[e]lona, i de la dona na Eufresina, muller sua *quòndam*,

45 *parayra*: Persona que es dedica a l'art de la llana, del rentat al cardatge final del pèl del teixit.

46 *adot*: Dot, aportació voluntària de béns que feia la muller al marit orientada al sosteniment del matrimoni.

47 *censals*: Obligació de pagar una pensió anual o cens a una persona i als seus successors en virtut d'un capital rebut, és a dir, d'un préstec. Els censals eren una manera d'usura legalitzada, pels interessos que calia pagar, que ultrapassaven allò considerat normal, i eren criticats, fins i tot, per la reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim (primer terç del segle xv), segons llegim en una carta que escriu a un seu bufó, un còmic de la cort, conegut com a mossèn Borra: «que us valria mes estar aci e oyr los sermons de ffrare matheu car entre los altres a vos aprofitarien molt per raho dels censals qui tots se han a perdre axi que valrieus mes hic fossets present alli que oynt los dits sermons ab ferma e constant devoció fossets illuminat per relexar e diffinir los dits censals en smena e satisfaccio alguna de malguanyat perque cuytts de venir car un dia vos es un any» (cf. BOFARULL: 1895, p. 74).

neboda mia, quaranta liures, si lo die de l'òbit meu [no] sserà stada casada e si lo die de l'òbit meu [...] sserà estada casada no li lex res, *perquè* yo li auré ja donat lo *que* a mi aurà pa[reg]ut.-/ 48 Si enperò la dita Eulària defallia quant *que* quant *sens* infant o infants que no vingan a edat de testament a fer, en tal cas vull *que* las ditas [quaranta] [liures] tornen a mon hereu devall scrit.

Més avant regonech a la dita na Johana, muller mia, *que* de l'adot *que* m'aportà, en temp[s] [del] seu y meu matrimoni é rebut [tant] solament trenta liuras, en què són *compresas* quinze liures e mi[t]ja *que* é rrebud[e]s d'en [Guillem] [Thió] de Gasolvas, de la *parròquia* de Tordera, jatsia en las cartas nubcials me agué portat major cantitat [e] si

2.3.2. Usufructuària

la dita Joa[na], [muller] mia, viurà après òbit meu la lex, tot lo temps de la vida sua, dona poderosa y huzufructuària de e sobra tots [e] [sen]gles béns meus, axí mobles com inmoebles, presents y esdevenidós, los quals ella poseesca stant casta *sens* marit.⁴⁹

Ítem lex a [dita] muller mia [ce]nt liure[s], de les quals puga testar y fer a sas planas voluntats sobre mo[s] béns y assò *per* los bons ser[veys] *que* de ella é rrebuts y dels *que* vivint mon pare y mare de ella reberen.

[Seguida], en[però], la mort mi[a], vull y man ab lo present meu testament, *que* tots y sengles béns meus [mobles] e inmoebles sían inventariats [e] [sían] [ser]vats *per* lo hereu meu dev[all] scrit; enperò *que* la dita muller mia se'n puga sservir tot lo temps de la vida sua, stant ella casta ssens m[ar]it [y], [per] quant yo confí[e] molt de la bondat y conciènci[a] de la dita Joana, muller mia, *per* sso, li é lexat ab complit poder tots [los] fruyts [de] la mia heretat [perquè] tinch ferma creenssa *que* tot lo *que* avanssarà dels dits fruyts *convertirà* en cosas *que* Déu sserà servit y mon hereu ne rebrà utilitat y auçment. Y *per* semblant confie yo molt del meu hereu devall scrit *que* sserà tant *virtuós*, amant y tement [Déu], *que* ell tractarà tant bé la dit[a] muller mia e li sserà [ta] nt obedient *que* veent-lo ella tal lo tractarà com a ffill. Enperò, *perquè* dels hòmens jóvens la *speriència* mostra grans desórdens majorment com [los] és comanat [regiment] de béns [tem]porals, los quals, no sabent com se [gu]ànyan, molt fàcilment y sen[s] prudència los scampen y destruen, *per* on sovint se seguex *que* la indiscreta mal regida joventut dels intemperats fills és causa [de] dolorosa vellesa a ll[urs] [p]ares *qui* ab molts treballs y dilig[èn]

48 El fragment «Si enperò la dita Eulària ... a mon hereu devall scrit.» apareix, en el text de 1526, afegit com a postil·la oblidada en la redacció inicial, per la qual cosa enmig del text general hi havia aquesta crida: «/».

49 *stant casta sens marit*: Fórmula notarial, que garantia el control dels béns per la vídua i exclouia que altrí en prenguéss possessió legal. Sovinteja en documents del segle xv i posteriors: «Ítem, prelex a la dita dona Francina, de vida sua ten solament e stant casta sens marit, lo meu alberch en lo qual ella e yo stam e habitam ensemps, ab tots los mobles e utensills qui en aquell son, de qualsevol specia sien» (Testament de Joan de Tagamanent, Ciutat de Mallorca, 1468; cf. AGUILÓ 1903, p. 16).

cia an feta casa y los inpru[dents] fills la [dissipen] y [desfan], per la q[ual] [cosa] [a] [mi] à paregut lex[a]r a[xi] complit poder a la [dita] [muller]⁵⁰ mia.

Fórmula de tancament Plàcia a nostre senyor Déu *que* tot sia al [seu] [s]ant servey y sal[ut] [de] l'ànima mia.

2.3.3. Hereu universal Tots los altrás béns meus mo[b]les e inmoables, drets y accions mias, qualssevol *que* sien y aonsevulla *que* sien, lex y atorgue al dit Rafel Anthoni Coll, criat y manima[ssor] meu, per la molta amor y voluntat *que* [ver]s aquell tinch com si'm fos fill, instituint lo dit Rafel Anthoni Coll, si lo die de l'òbit [meu] [viurà] a mi, hereu huniversal; ssi, enperò, lo die de l'òbit meu, lo dit Rafel Anthoni Coll no viurà o viu[rà] [y] a mi hereu no sserà per so [que] [no] vo[l]rà ho no porà [o] [a] [mi] hereu serà y morrà après quant *que* quant⁵¹ sens infants o infant, *id est liberis*,⁵² hu o molts de ligítim [y] [carnal] matrimoni pro[crea]ts; [en] [los] [dits] casos y [cascú] de aquells, substituesch a ell e a mi hereu huniversal instituesch en J[ohan] [Coll], germà del dit Rafel Anthoni Coll y fill d'en March Coll, no[ta]ri[de] Pineda, si lavós viurà.

E si lo dit Johan Coll lavós no vi[urà] [o] [v]iurà y a mi her[eu] n[o] serà, per so *que* no volrà [o] no porà o a mi hereu sserà y morrà après [q]uant *que* q[uan]t en la dita for[ma], [s]o és sens infant o infants, *id est liberis*, hu o molts de ligítim y [carnal] matrimoni procreats, en los dits cassos y n cascú d[e] [a]quells, substituesch al dit Johan Coll y a mi hereu huniversal [in]stituesch G[abriel] Johan Coll, germà dels propdits y fill del dit Marc[h] Coll, si lavós viurà [y] [e]n religió entrat no sserà o en [òrd]ens sa[gr]ats promogut no sserà.

Si, enperò, lo dit G[ab]riel Jo[han] Coll, lavós no [viu]rà o viurà y en religió en[trat] o en órden[s] sagrats promogut serà o en religió entrat ni en órden[s] sa[gr]ats promogut no s[se]rà y a [mi] hereu no serà, per so *que* no volrà o no porà o a mi hereu sserà y morrà après quant [que] quant en la forma desús dita, [so] [és] sens infant o infants, *yd est liber[is]*, hu o molts de ligítim y carnal matrimoni procreats, [en] [los] [dits] cass[os] [y] cascú de aqu[el] ls substituesch al dit Gabriel Johan Coll y a mi hereu huniversal insti[tu]esch [en] [J]acme Johan Coll, fillol meu, germà dels predits y fil[l] [del] dit March Coll.

[E] [en] [cas], enperò, *que* la heretat mia [succehís] al dit Jac[me] [Johan] [Coll], [fillol] [meu], [so] [que] [Déu] no vulla, vull y man *que* lo dit Jacme [Johan] Coll sia tengut y obligat [de] [mos] [béns]

50 En l'original, després del mot *muller* hi ha un esborrament fet pel mateix Ferrer.

51 *quant que quant*: 'Sempre que', 'encara que'.

52 *id est liberis*: En llatí, vol dir 'això és, fills'. Fórmula notarial comú en els testaments medievals: «ço és, que si la dita senyora, na Constança, morrà quantquequant sens infant o infants, *id est liberis*, de legítim e carnal matrimoni procreats» (Capítols matrimonials de Constança Margarit i de Francesc de Guimerà, Barcelona, 1480; cf. SOLER 2011, p. 4).

[esmersar] [dos-centas] liu[res] [a] [raó] de [vint] [mília] [per] mil en par[t] bé segura y de continent *que* la dita heretat mia li fos succ[ehida]. [E] [las] deu liures [*que*] cascun any [proceyrien] de dit [smers] si[e]n donades a donzelles a maridar de mon linatge, a las més nece[sse]rio[ses], volent [y] [expresament] ordenant *que* los dits Rafel An[tho]ni Coll y altras d[esús] anomenats per mi hereus instituïts y substituïts e o aquells [d'ells] a qui la mia heretat pervendrà ag[e] y sia tengut p[rendre] lo cognom meu de Ferrer, dir y anomenar-se de Fferrer en tots los contractes y actes [*que*] farà, ex[ce]ptat lo dit Jacme Johan Coll.

E si, per ventura, lo dit Rafel Anthoni Coll o qualsev[ol] dels desús anomenats hereus per mi [in]stituïts e substituïts, exceptat –com dit és– lo dit Jacme Johan Coll, no volrà pendra o de fet no [pendrà] lo dit [cognom] meu [de] Ferr[er], [en] [lo] [dit] [cas] vull que lo dit Raphel Anthoni Coll o qualsevol altra dels desús dits, qui recusara pen[dra] [lo] [dit] [cognom] meu de Fer[rer], sia privat, segons yo de present prive de la mia heretat, y vull que aquella pervinga al pròxim su[bs]tituït del dit [Rafel] Antoni Coll o a altra dels dits meus substituïts, qui lo dit cognom meu de Fferrer pendrà.

3. Escatocol

3.1. Legalismes

3.1.1. Revocació

Més avant, ab lo present, re[v]och, cas⁵³ y anul·le,⁵⁴ y per revocats, cassos y nul·les aver vull qualsevol altres testaments o [últimes] [voluntats] per mi [fins] assí fetas, encara *que* en aquelles o alguna de aquelles agués algunas paraules derogatòries per las quals al present meu t[es]tament o última voluntat pogués ésser derogat, car de qualsevol altras testaments [fins] [assí] [fets] o últimes d[isp]osicions per mi fins assí fetes y de qualsevol paraules derogatòries en aquells contengudas [totalment] m'é penit y vu[ll] *que* lo present meu testament o última voluntat tinga forssa, eficàcia y valor, y prevalga a qualsevol altras que se m[ostr]às fins assí yo aver fetes o fetas.

3.1.2. Valor

[E] [aquesta] [és] la mia darrera [vol]luntat, la qual vull *que* valega per dret de testament y si per ventura no valrà o no porà valer per [dret] [de] [testament], [vull] *que* [valga] per dret de codicil o de testament nuncupatiu o de altra qualsevol spèssia de última voluntat *que* millor [de] [d]ret tenir y voler porà,

3.1.3. Còpies

del qual meu t[es]tament vull *que* púgan ésser [fets] tan[ts] originals y transsum[ptes] o clàus[ule]s quantes demanadas seran per aquells de qui sia interès.

53 *cas*: 'Cassar', 'anul·lar en virtut de la pròpia autoritat'.

54 *revoch, cas y anul·le*: Fòrmula notarial, útil per a cancel·lar testaments i codicils anteriors a la data en què s'escriu: «avant revoch, infringesch, cas e anul·la tots e qualsevol testaments, codicils e altres qualsevol derrerres voluntats per mi fins ací fetes» (Testament de Caterina Bertran, Barcelona, 1470; cf. SOLER 2010, p. 58).

- 3.2. Datació i signatura Ffou ffet a[ssò] y sc[rit] [d]e m[à] mia pròpia en la vila de Blanes a XVIII del mes de janer de l'any MD vint-y-ssis.
Jaume Ferrer, testador demunt dit de mà mia pròpia.
Actum est hoc in predicta villa [de] Blanis, die predicta decima nona mensis januarii, anno predicto [Nativitate] Domini millesimo quingentesimo vicesimo sexto.
Signatum Jacobi Ferrer testatoris predicti [...] [meum] [ultimum] testamentum quod est mea ultima voluntas condo [...]
- 3.3. Validació *Testes vocati et per dic[tum] [t]estatorem rogati huius[...] testi sunt vener[abilis] et [discretus] Antonius Caselles, claviger [ecclesie] [Beatae] [Mariae], Joannes Thió, [presbiter], h[onorabilis] Raphael Torricella anno presenti iuratus; Stephanus Florit, [...] mercatores; [Sebastianus] [Sabater], [textor] [pannorum] lane; [Michael] Oliu, parator, omnes villa de Blanis et Joannes Raurell, [deuall] brasserius parrochie Sancti Laurentii de [Macianeto].»⁵⁵*
- Publicació La nota que fa el notari, confirmant la lectura pública és al davant d'aquesta transcripció.

Bibliografia⁵⁶

- AGUILÓ I AGUILÓ, Estanislau de Kostka. «Projecte de fundació d'un monestir de frares menors y hospici en el puig de Randa. Testament de Johan de Tagamanent (1468)». *Boletín de la Sociedad Arquelógica Luliana* 274 (1903), p. 13-16.
- AGUILÓ I FUSTER, Marià. *Diccionari Aguiló. Tom VIII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1934.
- ALEGRE I URGELL, Montserrat (cur.). *Diàlegs de sant Gregori: Transcripció de la versió catalana de 1340*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- ARIÈS, Phillipe. *L'Homme devant la Mort*. París: Seuil, 1977.
- BADA I ELIAS, Joan. *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*. Barcelona: Balmes, 1970.
- BOFARULL I DE SARTORIO, Manuel de. *Tres cartas autógrafas é inéditas de Antonio Tallander: Mossén Borra, maestro de los albardanes de D. Fernando el de Antequera, y algunos documentos desconocidos relativos al mismo personaje*. Barcelona: J. Jepús, 1895.
- BOLÓS I MASCLANS, Jordi. *Diplomatari del monestir de Santa Maria Maria de Serrateix (segles X – XV)*. Lleida: Pagès Editors, 2006.
- CANYELLES, Núria. «La influència de la mort: l'home i la societat de Tortosa al s. xv». *Recerca*, 1 (1995), p. 90-117.

55 Joan DOMÈNECH I MONER. «El testament del cosmògraf Jaume Ferrer». *Els apunts de l'Arxiu Històric de Girona*, 10 (2009), p. 2.

56 Totes aquestes obres són consultables digitalment a GoogleBooks, RACÓ, TDX, Fundació Noguera, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de les Illes Balears, Arxiu Virtual Jaume I, Memòria Digital de Catalunya, Gallica i Centre d'Estudis Colombins. Pel que fa als significats obscurs o ultramuntans han estat obtinguts dels diccionaris digitals a l'abast com són AGUILÓ 1914-34, ALCOVER 2001, FARAUDO DE SAINT-GERMAIN 2013, GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA 1998, IEC 2007, LABÈRNIA 1840, POU 1591 i TORRA 1726.

- COMA I SOLEY, Vicenç. *Jaime Ferrer de Blanes y el descubrimiento de América; Fray Roig Jalpí, víctima de los errores de unos eruditos y de la indolencia de otros; El cronista Bernat Boades y la filología: fragmentos*. Barcelona: [s.n.], 1952.
- CORTILS I VIETA, Josep. «En Jaume Ferrer de Blanes». *La Renaixensa*, 43-45 (1892), p. 673-682.
- CROUS I COLLELL, Jesús. *Blanes. Cronologia històrica segle III aC – segle XX i l'hospital Sant Jaume 1423-1993*. Blanes: Ajuntament de Blanes, 1994.
- DOMÈNECH I MONER, Joan. «El testament del cosmògraf Jaume Ferrer». *Els apunts de l'Arxiu Històric de Girona*, 10 (2009), p. 1-3.
- FERRER DE BLANES, Jaume. *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*. Barcelona: Rafael Ferrer i Coll, 1545.
- GALLEMART, Ioannis (et alii). *Sacrosanctum Concilium Tridentinum additis declarationibus Cardinalium*. Lió: Antonii Iullieron, 1650.
- JAUME I. *Testament*. Montpellier: 1272.
- MARTÍNEZ I LATORRE, Damià. «El testament de l'enginyer militar Giovan Battista Calvi (1556)». *Locus amoenus*, 5 (2000-2001), p. 195-203.
- OLICH I CASTANYER, Imma. «Les entitats eclesiàstiques de Vic al segle XIII». *AUSA*, vol. 8, núm. 84 (1976), p. 90-101.
- PARAREDA I ROBERT, Fèlix. *La vida de Malgrat i sos contorns. Apuntaments històrics*. Blanes: R. Roig 1915.
- ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar. *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona y cosas memorables suyas eclesiasticas y seculares, assi de nuestros tiempos, como de los passados: vida, martyrio... de San Narciso...; y Defensa de la entrada de Carlos el Grande en Cataluña en vna apologetica...* Barcelona: Jacint Andreu, 1678.
- SANTCLIMENT, Francesc. *Suma de la art de arismètica*. Barcelona: En Pere Posa, 1482.
- SOLER I PARELLADA, Antoni. «Transcripció del testament de Caterina Bertran». *Colombins. Butlletí del Centre d'Estudis Colombins*, 53 (2010), p. 7-9.
- SOLER I PARELLADA, Antoni. «Transcripció d'un document de l'arxiu del col·legi de notaris de Barcelona». *Colombins. Butlletí del Centre d'Estudis Colombins*, 56 (2011), p. 4-8.
- TORRENT I ORRI, Rafael. «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 23 (1976), p. 53-138, i 24 (1978), p. 57-129.
- VELA I AULESA, Carles. *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat Mitjana. Testaments, família i sociabilitat*. Lleida: Pagès editors, 2007.
- VIDAL I FRANQUET, Jacob. «Els dos testaments coneguts de Petit Joan Sarnoto. Edició i notes». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 23-24 (2009), p. 17-32.
- WEBSTER, Jill R. «Col·lecció de documents del convent de Sant Francesc de Girona (1224–1339)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 30 (1988-1989), p. 141-226.